

Ю. Д. Радіонов,

к. е. н., начальник відділу адаптації міжнародних стандартів, Рахункова палата України

ПРОБЛЕМИ БЮДЖЕТУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОСТУ

Yu. Radionov

BUDGET PROBLEMS AND THEIR IMPACT ON ECONOMIC GROWTH REGULATION

У статті розкриваються проблеми фінансової системи, пов'язані з нецільовим та неефективним використанням бюджетних коштів. Досліджено причини виникнення проблем бюджету, проаналізовано теорію фінансів і накреслено шляхи поліпшення становища.

In the article the problems of the financial system open up related to the unhaving a special purpose and uneffective use of budgetary facilities. Probed reasons of origin of problems of budget, the theory of finances is analysed and the ways of improvement of position are drawn.

Ключові слова: бюджет, неефективне, нецільове використання бюджетних коштів, фінанси, фінансова система, державне регулювання, економічний ріст.

Key words: budget, ineffective and inappropriate use of budget, finance, financial system, government regulation, economic growth.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

За роки незалежності України відбулись значні зміни в економічних відносинах. Загальнодержавна власність замінена багатокладною економікою заснованою на державній, комунальній та приватній власності, розвивається фондовий ринок. Ці новації значно розширили мережу фінансових потоків. Проте, в нових економічних реаліях здобутки в соціально-економічній сфері незначні.

Скорочення темпів виробництва, ріст рівня безробіття, зниження реальних доходів та обсягів споживання громадянами певних груп товарів та послуг — головний атрибут не зовсім вдалої економічної політики реформ.

Так, за даними Держкомстату, в 2011 році на споживчому ринку продукти харчування та безалкогольні напої подорожчали на 0,2%. Найбільш суттєво (на 9,6%) зросли ціни на яйця. На 2,5—1,2% стали дорожчими молоко, сири, кисломолочна продукція, овочі, на 0,9—0,5% — масло, безалкогольні напої та яловичина. Ціни (тарифи) на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива зросли на 0,1%, що в основному пов'язане з підвищенням плати за квартиру на 1,1% [17, с. 48].

Не покращилось становище і в 2012 році, зокрема ціни на продукти харчування та безалкогольні напої зросли на 0,1%. Найбільше (на 4,7% та 3,7%) подорожчали овочі та яйця. На 1,2—0,5% зросли ціни на молоко, сметану, маргарин, сири, хліб, кисломолочну продукцію. Ціни (тарифи) на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива зросли на 0,2% [18, с. 52].

Разом з тим, важливим фактором впливу на призупинення негативних тенденцій, стабілізацію становища та економічний ріст є бюджет. Державний бюджет як економічна категорія є відображенням суспільно-еко-

номічних відносин між суб'єктами економіки і самою державою з приводу утворення і використання грошових ресурсів для виконання функцій держави, соціально-економічного розвитку регіонів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Серед вчених, які зробили значний внесок у теорію бюджету, його місця та ролі в фінансовій системі відомі роботи таких дослідників, як Е. Аткинсон, А. Вагнер, Дж. Гелбрейт, Дж. М. Кейнс, Ф. Нітті, П. Самуельсон, Дж. Стігліц та інші. Серед українських і російських учених відомі наукові праці В. Баранової, М. Карліна, В. Кравченка, І. Луніної, А. Лаврова, О. Любіча, В. Панскова, В. Родіонової, В. Федосова, І. Чугунова та інших. Водночас, аналіз фактичного стану справ в сфері фінансових відносин та ефективності використання бюджетних коштів вказує на значні розбіжності між суто науковими підходами і об'єктивною реальністю.

Той факт, що питання ефективності використання бюджетних коштів в нинішніх соціально-економічних умовах функціонування фінансових відносин України залишаються не до кінця дослідженими теоретично, а також відсутня практична реалізація ефективної моделі раціонального використання коштів на шляху до економічного використання фінансових ресурсів, забезпечення економічного зростання дають підстави поглибити дослідження в цій сфері.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є дослідження національних особливостей, конкретних соціально-економічних умов функціонування фінансової системи. Врахування існуючих проблем та теоретичних основ фінансів дає можливість чітко розкрити характер проблеми і причини її виник-

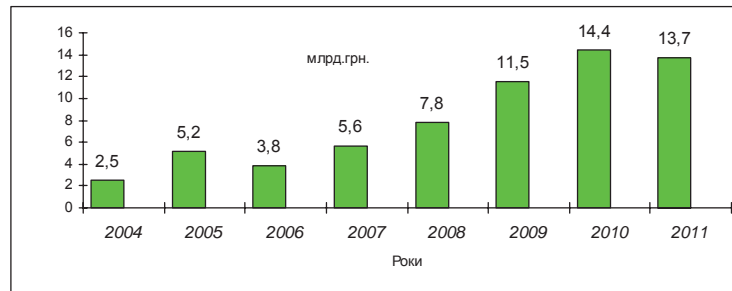

Рис. 1. Динаміка виявлених фактів неефективного використання бюджетних коштів

Джерело: побудовано за даними звітів Рахункової палати України за 2004—2011 роки. Київ. — 2005—2012 рр. 128 с.; 151 с.; 136 с.; 144 с.; 157 с.; 192 с.; 207 с.; 176 с. (стор.43; 42; 44; 45; 49; 61; 24; 22).

нення. Обґрунтувати оптимальні управлінські рішення для покращення нинішнього стану функціонування фінансової системи.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У бюджетах різних рівнів зосереджена переважна частина державних фінансів, що є основою розвитку країни. В усі часи бюджет завжди був і залишається значущим впливом на фінансову самостійність, соціально-економічний розвиток територій, підвищення добробуту населення. Проблеми бюджету торкаються кожної людини, адже держава, розподіляючи та перерозподіляючи ВВП, безпосередньо впливає на рівень доходів населення, структуру виробництва економіки, сприяє розвитку продуктивних сил, регулює соціально-економічні процеси.

На думку Кузьминчук Н.В., вирішення задачі економічного росту визначається ефективністю управління всією бюджетною системою, яка охоплює як бюджетні відносини між органами влади різних рівнів, так і структурні, технічні, інституціональні аспекти бюджетної системи та бюджетного процесу [13, с. 45].

Сунцова О.О. зазначає, що не лише тільки одні ресурси дають можливість досягти високих темпів економічного росту — не останню роль в процесі активізації економічного зростання відіграє якість управління фінансами як на рівні держави/органу місцевого самоврядування, так і на рівні суб'єкта господарювання [19, с. 83].

Наслідком та мірилом забезпечення економічного росту та ефективності функціонування бюджетної та фінансової систем взагалі виступає рівень добробуту громадян.

На жаль, здобутки в економіці та соціальній сфері не такі значні, як того потребує суспільство. Сьогодні, українська економіка несе значні втрати через низький рівень фінансової дисципліни та низьку ефективність системи раціонального використання бюджетних коштів. Реальною загрозою стабільності фінансової системи, окрім впливу загальносвітової фінансово-економічної кризи, є бюджетні порушення, зокрема нецільове та неефективне використання бюджетних ресурсів.

Причиною цих негараздів є фінансова діяльність країни, яка не завжди базується на економічному та ефективному використанні бюджетних коштів з метою досягнення економічного та соціального прогресу в державі. У той же час, економічний розвиток та покращення добробуту громадян сприяють благополуччю та стабільності фінансової системи держави, її могутності.

Загальні теоретичні основи фінансів, а також врахування особливостей функціонування бюджету в фінансовій системі країни є фундаментом наукової бази фінансової політики держави при створенні моделі дієвого механізму економічного, раціонального та ефективного використання бюджетних коштів, забезпечення сталого економічного росту країни.

В економічній науці розповсюджена думка, що ринкові відносини спроможні до самоорганізації та саморегуляції дисбалансів та самостійно забезпечувати ефективне функціонування економіки, тому не потрібні централізовані механізми впливу, адже ринок все відрегулює сам. Ця точка зору своїми коренями випливає із західної економічної теорії прихильників ліберальної моделі економічного розвитку.

Однак, практика реформування української економіки свідчить, що дана точка зору не зовсім правильна, оскільки в умовах України вона не спрацьовує. Таким чином, ми з впевненістю можемо сказати, що ринкові відносини не завжди виступають регулятором складних економічних процесів. А в умовах нинішньої перехідної економіки сподіватись на саморегулювання і ефективність функціонування економічних відносин взагалі не варто.

На думку Карліна М.І., уся економіка України сьогодні розвивається не за законами ринкового господарства, а за законами "дикого" капіталізму ХІХ — початку ХХ століття [14, с. 315].

Дійсно, проблеми в економіці, соціальній сфері вказують на значні прорахунки в формах і методах ефективного управління національною економікою. У цій ситуації державний бюджет, на нашу думку, виявився найбільш вразливою ланкою фінансової системи.

Так, за даними Рахункової палати, обсяги виявлених фактів неефективного використання коштів державного бюджету щорічно зростають. Серед причин численних порушень є:

- необґрунтовані управлінські рішення;
- відсутність обґрунтованого прогнозування і планування;
- придбання основних фондів (обладнання) по завищеним цінам;
- проведення додаткових або повторних робіт;
- втрати бюджету пов'язані з розміщенням та виконанням державного замовлення;
- оплата не наданих або неякісних послуг і таке інше.

Слід зазначити, що в 2004 році Рахунковою палатою, було виявлено фактів неефективного використання коштів на суму 2,5 млрд грн., а у 2005 році цей показник зріс у два рази і становив — 5,2 млрд гривень (рис.1). У 2006 році обсяги виявлених фактів неефективного використання коштів порівняно з 2005 роком знизились на 1,4 млрд грн. або на 27,0 відс. пункта. Проте, в наступні роки ця динаміка піднімалась по висхідній. У 2011 році порівняно з 2010 роком обсяги виявлених фактів неефективного використання коштів теж знизились на 0,7 млрд грн., або на 4,9 відс.пункта. Якщо ж проаналізувати динаміку за останні вісім років, то побачимо, що обсяги виявлених фактів неефективного використання коштів в 2011 році порівняно з 2004 роком зросли в 5,5 раза. Ці тенденції вказують на значні проблеми функціонування бюджетної системи, її низьку ефективність та результативність.

Таблиця 1. Частка неефективного, незаконного, у т.ч. нецільового використання бюджетних коштів у Валовому внутрішньому продукті України

Показники	2009 рік	2010 рік	2011 рік
Номінальний ВВП (у фактичних цінах), (млн грн.)	913345	1082569	1316600
Встановлені факти неефективного, незаконного, у т.ч. нецільов. викор. бюджет. коштів (млн грн.)	21535,9	30516,8	23456,6
Частка неефективного, незаконного, у т.ч. нецільов. викор. бюджет. коштів у співвідношенні до ВВП (%)	2,3	2,8	1,8

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [Електр. ресурс] (www.ukrstat.gov.ua) та звітів Рахункової палати за 2009—2011 роки К — 192 с., 207 с., 176 с. (стор. 25; 24; 22).

Якщо ж до проблеми неефективного використання бюджетних коштів додати ще незаконне, у тому числі нецільове використання то побачимо, що масштаби разом взятих бюджетних порушень досить значні. Наприклад, у 2009 році по цим двом бюджетним порушенням виявлено фактів на суму 21 млрд 535,9 млн гривень. З цієї суми незаконне, у тому числі нецільове, використання коштів становило 10 млрд 81,6 млн грн., неефективне — 11 млрд 454,3 млн гривень [10, с. 25]. У 2010 році було виявлено таких фактів на 30 млрд 516,8 млн грн., у тому числі нецільове та незаконне становили 16 млрд 118,5 млн грн., неефективне — 14 млрд 398,3 млн гривень [11, с. 24]. У 2011 році встановлено фактів на суму 23 млрд 456,6 млн грн., у тому числі незаконне та нецільове — 9 млрд 726,2 млн грн., неефективне — 13 млрд 730,4 млн гривень [12, с. 22].

Аналіз стану економічного розвитку, зростання ВВП та динаміка різноманітних порушень у бюджетній сфері вказують на те, що Валовий внутрішній продукт (ВВП) має не стійку тенденцію і наприклад в 2009 році порівняно 2008 з роком знизився на 3,7 відс. пункта, в той же час, бюджетні порушення мають стійку динаміку росту. Такий стан свідчить про те, що забезпечити економічний ріст досить важко.

Разом з тим, саме завдяки розподілу та перерозподілу ВВП держава впливає на розвиток економіки, соціальної сфери. Неефективне, нецільове використання державних коштів лише стримує динаміку соціально-економічного розвитку. До того ж, наслідки бюджетних порушень є обтяжливими для бюджету держави, оскільки мета бюджетної програми не досягається. У майбутньому, щоб досягти цілі, наприклад, створення нових робочих місць, будівництво лікарні, школи, дороги, мосту тощо, необхідно витратити в декілька разів більше державних коштів ніж це необхідно було сьогодні.

Аналізуючи численні факти бюджетних порушень, приходимо до висновку, що лише за 2009 рік — 2,3 відс. виробленого в Україні Валового внутрішнього продукту (ВВП) використано неефективно та незаконно, у тому числі не за цільовим призначенням. У 2010 році порівняно з 2009 роком обсяги виявлених фактів неефективного, незаконного у т.ч. нецільового використання коштів зросли на 0,5 відс. пункта і становили 2,8 відс. ВВП. Лише у 2011 році таких фактів було виявлено на 1,8 відс. ВВП, тобто менше на 1,0 відс. ніж за 2010 рік (табл. 1).

За нашим переконанням, обсяги фактів бюджетних порушень є набагато більші і якби ми показали не лише дані Рахункової палати, а зведений показник за типами порушень по всім контролюючим органам, то

цифри були б значно вищі. Однак, така інформація відсутня та й наведений приклад, на наш погляд, є досить демонстративним і суттєвим, щоб відзначити масштаб і вразливість, що переслідує фінансову систему України.

Додамо лише, що практика бюджетних порушень характерна не тільки для нашої країни. Скажімо в країнах Європейського Союзу, наприклад, в 2009 році витрати єдиного європейського бюджету склали EUR 109,142 млрд, із яких EUR 55 млрд виділені на потреби сільського господарства. Разом з тим, незаконне використання субсидій становило 4 млрд фунтів стерлінгів (біля EUR 5 млрд) [2].

Утім, єдиний бюджет Євросоюзу, на відміну від державного бюджету України має більш потужний запас фінансової стійкості, тому для України такі втрати є взагалі неприпустимі.

В Україні, як свідчать результати нашого дослідження, причиною більшості випадків нецільового та неефективного використання бюджетних коштів є суб'єктивні, некваліфіковані, безвідповідальні управлінські рішення посадовців.

Наприклад, як встановлено перевіркою використання субвенцій з державного бюджету на соціально-економічний розвиток Київської, Черкаської та Чернігівської областей, створена Міністерством фінансів України, Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Міністерством охорони здоров'я України та місцевими органами влади система управління коштами зазначених субвенцій не забезпечила їх ефективного використання та практично не покращила матеріально-технічної бази об'єктів, призначених для надання населенню якісних послуг у сфері освіти, охорони здоров'я та культурної спадщини.

Фактично ці кошти спрямовувались місцевим бюджетам за відсутності чітких критеріїв з визначення об'єктів та обґрунтованих обсягів їх фінансування. На заходи, які не стосуються розвитку регіонів (придбання витратних матеріалів і ремонт адмінприміщення), спрямовано 10,6 млн гривень.

Виділення Міністерством фінансів України коштів державного бюджету регіонам в останній день бюджетного року в сумі 15 млн грн. призвело до їх повернення через неможливість використання.

При спрямовано майже половини коштів субвенцій (136,7 млн грн.) на будівництво і реконструкцію 26-ти об'єктів, завершення яких передбачалося у 2010 році, 11 об'єктів, на які витрачено 49,2 млн грн., не було введено в експлуатацію. В тому числі не введено такі соціально важливі об'єкти, як радіологічний корпус Київського обласного онкологічного диспансеру та обласна дитяча лікарня в Черкаській області (єдина область в Україні, що не має такої лікарні), що позбавляло доросле населення Київської області можливості отримувати спеціалізовану висококваліфіковану консультаційну, діагностичну та лікувальну онкологічну допомогу, а більш як 160 тис. дітей Черкаської області — лікування в оснащених новітніми медичними технологіями лікарні.

У цілому незабезпечення у 2010 році належної організації управління коштами субвенцій на всіх рівнях влади призвело до їх неефективного використання у сумі 34,6 млн грн., повернення до державного бюджету 16,7 млн грн., утворення дебіторської та кредиторської заборгованості на загальну суму 40 млн гривень [12, с. 93].

Рада міністрів АР Крим, місцеві органи виконавчої влади і органи місцевого самоврядування автономії не забезпечили повною мірою належного управління і ефективного використання коштів субвенцій, виділених у 2011 році на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку АР Крим, її окремих територій, пріоритетних напрямів розбудови регіону.

Такі висновки Колегії Рахункової палати за результатами відповідного аудиту.

Кошти субвенцій розпорозувалися між об'єктами з низьким ступенем будівельної готовності або без належної проектно-кошторисної та дозвільної документації. У 2011 році не використано і повернено до державного бюджету 29,1 млн гривень. Водночас на кінець року в місцевих бюджетах утворилася кредиторська заборгованість за коштами субвенцій з оплати за виконані роботи — 14,2 млн гривень. У результаті у 2011 році не введені в експлуатацію 15 пускових об'єктів (20 відс. від загальної кількості запланованих до задачі будов).

Аудитом встановлено, що загалом протягом 2011 року неефективно використано 30,1 млн грн., з порушенням законодавчих процедур у будівельній сфері — майже 214 млн гривень [3].

Окрім неефективних управлінських рішень, іноді трапляються випадки свідомих дій можновладців, що призводять до нецільового та неефективного використання бюджетних коштів. Цей чинник ми пов'язуємо з розвитком корупції і її впливу на соціально-економічні відносини в країні.

На нашу думку, знизити негативні тенденції, пов'язані з нецільовим та неефективним використанням коштів і сприяти економічному зростанню різних сфер і галузей економіки України можна було б за рахунок відповідальних, кваліфікованих дій посадовців державної влади. Саме їх знання, досвід, професіоналізм мають забезпечувати економічне зростання, в тому числі, за рахунок якісного державного регулювання. Адже, держава є невід'ємною частиною економічної системи і не може залишатись осторонь суспільно-економічних проблем, а навпаки, брати активну участь в соціально-економічному житті країни.

Необхідне сильне і своєчасне державне втручання в господарські процеси, передусім для припинення "олігархізації" української економіки, для боротьби з відмиванням "брудних" грошей, для недопущення нецільового використання бюджетних коштів [14, с. 315—316].

Про необхідність державного втручання в економіку країни говорили такі відомі вчені, як Аткинсон Е.Б. та Стігліц Дж.Е., зокрема вони відмічали: "...государство является неотъемлемой частью экономической системы. Это ясно осознавалось классическими авторами, но во многих работах по общественным финансам этой проблеме придавалось недостаточное значение" [1, с. 23]. На думку вчених: "...государство играет существенную роль в функционировании современной рыночной экономики — для предотвращения такого "хаотического" развития — посредством узаконивания прав собственности, контроля за дебитно-кредитными и финансовыми операциями, регулирования доступа к экономической деятельности и т.д." [1, с. 23].

Державне регулювання економічного розвитку необхідне для підвищення рівня життя громадян шляхом повного використання, в першу чергу, внутрішніх фінансових джерел для забезпечення економічного росту.

Державний вплив на економіку не означає, що ринкові відносини замінюються адміністративними, навпаки, держава виступає гарантом соціальної спрямованості економіки при проведенні вдалої фінансової політики держави.

Гжегож В. Колодко стверджує, лише розумна синергія потуги "невидимої руки ринку" з "видимою головою держави" дає шанс на довгостроковий економічний успіх, особливо в "країнах з ринком, що формується", зокрема в економіках постсоціалістичної трансформації [5, с. 9].

У сучасних умовах економічного розвитку суспільства з боку держави необхідно розробити і впро-

вадити стратегію і тактику фінансово-економічної роботи з метою вироблення єдиних підходів, правил ефективних фінансових взаємозв'язків, контролю тощо.

Як відомо, основною умовою функціонування фінансів є наявність грошей. Саме грошові відносини виступають матеріальною основою існування фінансів. Проте, обов'язковою умовою існування фінансів є не просто гроші, а їх рух, обумовлений розподілом і перерозподілом у вартісному виразі частини ВВП.

Фінанси з'являються тоді, коли є потреба держави в фінансових ресурсах, необхідних для забезпечення власної діяльності. Державні фінанси складають основу фінансової системи країни. Складовою фінансової системи є також страхування. Фінанси населення є відображенням загального рівня соціально-економічного розвитку суспільства.

Державні фінанси — це надзвичайно складне й чутливе соціально-економічне явище, що виступає головною ланкою фінансової системи держави. Вона опосередковує понад 73% усіх фінансових стосунків і містить різноманітні фінансові інституції, за допомогою яких держава здійснює свою фінансову діяльність і перерозподіляє значну частину ВВП [22, с. 6].

Фінанси не можуть функціонувати самі по собі, вони використовуються державою в процесі її діяльності як інструмента проведення фінансової політики у відповідності з внутрішньою структурою фінансових взаємовідносин.

Існує єдність функцій фінансів держави, підприємств, особистих господарств населення, а також їх відмінність між собою продиктована інтересами кожної із сторін. Знання функцій фінансів дає можливість проводити ефективну фінансову політику для забезпечення економічного зростання.

Любіч О.О. стверджує, що успіх фінансової політики — це її результативність, спроможність фінансової системи забезпечувати виконання найважливіших функцій держави, реалізовувати національні інтереси країни, підтримувати баланс між внутрішніми й зовнішніми її інтересами, зміцнювати геополітичні позиції країни, зберігати внутрішній соціальний спокій і соціально-економічну стабільність [15, с. 32].

Функції фінансів проявляються одночасно в розподілі суспільного продукту (ВВП), відтворенні, стимулюванні та контролі за цими процесами. Кожна з цих функцій має відносну самостійність. Це дає можливість вивчати їх незалежно одна від одної і відповідно діяти враховуючи характерні особливості, притаманні саме цій функції, для того щоб згодом активно використовувати фінанси як інструмент ринково-го управління економікою.

Функція стимулювання характеризує спроможність впливати на процеси відтворення, забезпечуючи позитивний і рівномірний розвиток, прискорення науково-технічного прогресу, оновлення основних фондів, підвищення добробуту громадян.

Через розподільчу функцію реалізується суспільне значення фінансів, а саме, забезпечення суб'єктів економічних відносин необхідними фінансовими ресурсами. Завдяки розподільчій функції фінанси обслуговують весь процес відтворення, активно впливаючи на всі його стадії.

Фінансова система як конкретний об'єкт реалізації функцій фінансів у економіці виступає як інструментом реалізації державної політики та механізмом перерозподілу ВВП, а також виконує функції забезпечення фінансовими ресурсами економіки й економічних суб'єктів і надає необхідну для їх існування інфраструктуру [7, с. 12].

Фінанси проникають в усі економічні, виробничі відносини, розподіл, обмін та споживання матеріаль-

них та духовних благ, сферу послуг, у всі рівні господарювання. Вони спроможні кількісно відобразити процес відтворення, що дозволяє функції контролю відслідковувати вартісні пропорції, що складаються в суспільстві. Саме завдяки функції контролю, ми маємо нагоду відслідковувати та інформувати суспільство, наскільки вчасно фінансові ресурси в повному обсязі надходять суб'єктам господарювання і чи використовуються вони за цільовим призначенням, раціонально та ефективно. Таким чином, контрольна функція дає відповідь на питання: хто наповнює бюджет, позабюджетні фонди тощо і в чий інтерес фінансовий ресурс країни використовується? Який результат ми маємо?

У цьому зв'язку держава в особі посадовців, впливаючи безпосередньо на функції фінансів, регулює процеси соціально-економічного розвитку країни. В межах фінансової системи для забезпечення економічного та ефективного використання бюджетних коштів важливе значення мають стимулювання, організація та планування.

Саме ефективне бюджетне планування, як показують результати аудитів Рахункової палати, є найбільшою проблемою виконання бюджету в Україні. Водночас, саме від нього залежить вдале державне регулювання в розподілі та перерозподілі бюджетних коштів для забезпечення соціально-економічного розвитку територій, галузей економіки, підвищення рівня та якості життя населення.

На думку Чугунова І.Я., перспективне бюджетне планування є одним з основних інструментів регулювання соціальної, регіональної, зовнішньо-економічної, наукової та інших сфер діяльності держави [21, с. 202].

Фінансова система держави функціонує як сукупність взаємодіючих ланок на кожному історичному етапі еволюційного розвитку, забезпечуючи вирішення нагальних загальноекономічних проблем.

Однією з основних завдань держави є забезпечення цільового та ефективного використання бюджетних коштів. У цьому зв'язку, функція контролю, на нашу думку, має бути більш виваженою та принципово-жорсткою, щоб контролювати всі стадії бюджетного процесу в режимі "on-line" з введенням посиленої відповідальності бюджетотримувачів за цільове і ефективне використання бюджетних асигнувань.

Хоча в новій редакції Бюджетного кодексу України виписані заходи впливу на порушників бюджетного законодавства з метою забезпечення ефективності та результативності бюджетних видатків, проте, як свідчить практика, це не є перепоною і мало впливає на порушників бюджетної дисципліни.

З метою посилення ефективності та результативності використання бюджетних ресурсів важливо, щоб система внутрішнього контролю (ст. 26 Бюджетного кодексу) працювала більш ефективно, це дало б можливість об'єктивно оцінювати прийняті управлінські рішення, виконання бюджетних програм, окремих функцій міністерств та відомств, діяльність головних розпорядників коштів.

У бюджетній системі з метою уникнення тінювих схем, необхідно створити чітку, прозору систему руху бюджетних коштів від головного розпорядника до розпорядника нижчого рівня та одержувача коштів, що дасть можливість чітко відслідковувати рух коштів та їх цільове призначення.

Ефективне функціонування бюджетної системи України можливе за умови її поступового розвитку та приведення у відповідність до стратегічних завдань соціально-економічного розвитку суспільства [6, с. 6].

Важливим напрямом впливу на економічні та соціальні процеси в державі є видатки, які беруть участь у формуванні величини фондів споживання та нагромадження. Бюджетні видатки здатні активно вплива-

ти на економічне зростання, передусім завдяки пріоритетному фінансуванню наукових досліджень, розвитку найважливіших галузей економіки, вирівнювання регіональних диспропорцій [21, с. 111].

Ефективна система управління державними фінансами є запорукою сталого економічного розвитку держави та основою її національної безпеки [20, с. 52].

На наш погляд, необхідно широко запроваджувати бюджетну децентралізацію з передачею влади та повноважень до місцевих органів влади. Процес бюджетної децентралізації в Україні тісно пов'язують з процесом демократизації суспільства та євроінтеграції.

Адже, вплив рівня державного перерозподілу ВВП на добробут населення залежить від інституційних чинників та рівня розвитку громадянського суспільства. Порівняно вищий рівень державного перерозподілу ВВП може бути ефективним інструментом розподілу та перерозподілу доходу та забезпечення добробуту населення лише в умовах високорозвиненого громадянського суспільства ("західних демократій") [9, с. 25].

Як стверджує Непочатенко О.О, політична та економічна самостійність місцевих органів влади є найважливішим критерієм демократизації суспільства [20, с. 16].

Децентралізація має сприяти фінансовій самостійності місцевих бюджетів та розширенню повноважень місцевого самоврядування, а також вирішенню низки найбільш актуальних проблем на місцях.

Державна політика підтримки території повинна бути селективною та сприяти вирівнюванню життя населення регіонів, оскільки значні відмінності в рівні життя населення створюють умови для соціальної напруги в суспільстві, загрожують територіальній цілісності країни та погіршують динаміку соціально-економічних показників [16, с. 20].

Однак, будь-які благі наміри забезпечити економічне зростання або намагання хоч якимось чином покращити становище в фінансовій або бюджетній сфері не матимуть сенсу без вдалої кадрової політики. Необхідно створити якісну систему добору і розстановки кадрів. Запрошувати на державну службу кваліфікованих фахівців, управлінців з приватного сектора, інших галузей економіки. Підвищувати освітній та професійний рівень спеціалістів, а також стимулювати ефективність та якість їхньої роботи. Створити для працівників належні умови праці та заслужено винагороджувати за сумлінну роботу. Крім того, важливо виховати у держслужбовців нову культуру та мислення бюрократії, що дозволить замінити старі бюрократичні методи та з'явитися новим позитивним тенденціям, які слугуватимуть сталому економічному росту.

Зазначимо, що економічна роль держави в ринкових умовах не зводиться лише до управління державними фінансовими ресурсами. Держава, отримавши мандат від громадян нашої країни, уповноважена суспільством встановлювати "правила поведінки на ринку", які сприятимуть динамічному росту економіки і вирішенню назрілих соціальних проблем. Держава повинна законним шляхом захищати свої інтереси, інтереси своїх громадян, підприємств і в кінцевому результаті все суспільство.

Ефективне функціонування фінансової системи неможливе без адекватного державного регулювання, яке здійснюється за такими напрямками: контроль виконання бюджету, управління цільовими фондами, організація й управління діяльністю контролюючими органами й інститутами державного регулювання фінансового ринку [7, с. 210].

Між фінансами і економічним зростанням існує простий, але дуже важливий взаємозв'язок. Він по-

лягає в тому, що без відповідного фінансування не може бути й мови про сталий економічний розвиток. Тому, обов'язок держави — створити систему протидії корупції, прийняття неефективних управлінських рішень аби забезпечити вільний доступ до фінансових ресурсів та раціональне їх використання з метою досягнення конкретних, запланованих цілей.

Забезпечення ефективності фінансів державного сектора економіки є важливим напрямом реалізації фінансової політики країни, який дозволяє обґрунтувати доцільність і масштаби його присутності в економіці, сприяє поліпшенню функціонування економічної системи країни в цілому, раціоналізації фінансового планування щодо формування, розподілу та використання фінансових ресурсів держави [8, с. 121].

Ефективне використання бюджетних коштів сприяє відродженню реального сектора економіки, зайнятості населення, дає нове дихання перспективному розвитку міст, сіл, території, галузей економіки та поліпшує умови життя громадян.

Як відзначають Бабич А.М. та Павлова Л.Н.: "Соціальне развитие в XXI веке будет определяться концепцией ориентации экономики на интересы человека, на более эффективное удовлетворение его потребностей, на рассмотрение вопросов социального развития с позиции уважения человеческого достоинства, равенства и социальной справедливости. Вложение в человеческий капитал являются самыми эффективными, а качество человеческого потенциала — важнейший фактор экономического прогресса и уровня социально-экономического развития страны. Темпы научно-технического прогресса, уровень организации, культуры и производительности труда — это производные от качеств человека (человеческого капитала)" [4, с. 673].

Не варто забувати, що існує закономірність рівноваги економічного і соціального розвитку. Стимулювання економіки повинно бути адекватним стимулюванню задоволення соціальних потреб людини і навпаки.

Досвід зарубіжних країн говорить про глибокі зміни в розумінні значення, місця і ролі людини в економічній системі. Будь-які економічні реформи варті уваги лише тоді, коли особистість людини лежить в центрі соціально-економічних досліджень, в центрі формування ефективних економічних відносин.

У механізмі відтворення економічні та соціальні потреби рівнозначні: побут, освіта, здоров'я постійно реалізуються в продуктивності праці. Ефективність забезпечують здорові, досвідчені і задоволені роботою люди. Але, поки що в нашій країні, в силу об'єктивних та суб'єктивних факторів, ці чинники не спрацьовують.

Таким чином, проведене нами дослідження дає підстави для висновку, що існуючі проблеми фінансової системи і бюджету зокрема є наслідком неефективного управління системою органами державної влади (в особі їх керівників) на всіх рівнях влади. Корупція, некомпетентність, безвідповідальність можновладців — ось основні причини бюджетних правопорушень та гальмування економічного зростання.

Впевнені, що уникнення або хоча б мінімізація бюджетних порушень служитиме вагомим фактором стабілізації фінансової системи, забезпечуючи сталість соціально-економічного розвитку країни.

Вивчаючи досвід зарубіжних країн, необхідно спиратись на теорію та власні національні особливості, розбудовувати дієві механізми організаційного управління в сфері раціонального використання бюджетних коштів. Адже, ефективне державне регулювання використання фінансових ресурсів держави через дієву бюджетну політику — фактор якісної діяль-

ності всіх структур, направлених на сприяння впровадженню державних соціально-економічних програм, закладення надійних підвалин економічного росту, безпеки країни, в кінцевому рахунку, стійкості держави та її незалежності.

Література:

1. Аткинсон Э.Б., Стиглиц Дж.Э. Лекции по экономической теории государственного сектора: учебник / Пер. с англ. под. ред. Л.Л.Любимова. — М.: Аспект Пресс, 1995. — 832 с.
2. Бондаренко Д. Бюджет Евросоюза оказался дряблым // Экономические известия 12.11.2010. — 8 с. db@eizvestia.com
3. Броунівський рух кримських субвенцій. Рахункова палата України. — Київ, 2012 [Електр.ресурс]. — <http://portal.rp.int/control/main/uk/publish/article/16740455>
4. Бабич А.М., Павлова Л.Н. Финансы: Учебник. — М.: ИД ФБК — ПРЕСС, 2000. — 760 с.
5. Гжегож В. Колодко. Від ідеології неолібералізму до нового прагматизму // Економіка України. — 2010. - №9. — С. 4—11.
6. Дем'янишин В.Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України: Монографія. — Тернопіль: ТНЕУ, 2008. — 469 с.
7. Дмитренко Д.М. Фінансова система України: реструктуризація під впливом глобалізації як складова її безпеки: монографія / Д.М.Дмитренко. — К.: Університет "Україна", 2011. — 256 с.
8. Ефективність фінансів державного сектора економіки в системі управління соціально-економічним розвитком України: монографія / І.М. Боярко, Н.А. Дехтяр, О.В. Дейнека. — Суми: Університетська книга, 2012. — 165 с.
9. Зимова В.В. Державна фінансова політика економічного розвитку: автореферат дисер. на здобут. наук.ступ. докт. економ. наук. — Київ, 2011. — 33 с.
10. Звіт Рахункової палати України за 2009 рік. — Київ, 2010. — 192 с.
11. Звіт Рахункової палати України за 2010 рік. — Київ, 2011. — 207 с.
12. Звіт Рахункової палати України за 2011 рік. — Київ — 2012. — 176 с.
13. Кузьминчук Н.В. Забезпечення фінансово-бюджетного регулювання розвитку регіонів: підходи, методи, напрямки реалізації: [монографія] / Наталія Валеріївна Кузьминчук. — Львів: Ліга-Прес, 2012. — 624 с.
14. Карлін М.І. Фінансова система України: Навч. посіб. — К.: Знання, 2007. — 324 с.
15. Любич О.О. Теоретичні основи прийняття фінансових рішень на макрорівні. — К.: НДФІ, 2004. — 348 с.
16. Полозенко Д.В. Розвиток соціальної сфери як важлива умова економічного зростання України // Фінанси України. — 2010. — №10. — С. 15—20.
17. Про соціально-економічне становище України за 2011 рік. Державна служба статистики України (Вих. №13/3-21/14). — К. — 77 с.
18. Про соціально-економічне становище України за 2012 рік. Державна служба статистики України (Вих.№13.3-21/9) — К. — 78 с.
19. Сунцова О.О. Фінансові аспекти соціально-економічного розвитку держави та її регіонів: монографія / О.О. Сунцова. — К.: Міністерство освіти і науки України, УкрІНТЕІ, 2009. — 300 с.
20. Стан та перспективи розвитку фінансової системи України / Під ред. д.е.н., професора О.О. Непочаєнко. — Умань: Видавець "Сочинський", 2012. — 324 с.
21. Чугунов І.Я. Теоретичні основи бюджетного регулювання: [Навч. посіб.] — К.: НДФІ, 2005. — 259 с.
22. Юрій С.І., Дем'янишин В.Г., Буздуган Я.М. Антологія бюджетного механізму: монографія. — Тернопіль: Економічна думка, 2001. — 250 с.

Стаття надійшла до редакції 14.06.2013 р.